

Rozhovor

s Petrem Františkem
Burdou

PFB, 2016, foto Jan K. Čeliš.

„Svět je dobrá báseň“

(S Petrem Františkem Burdou o práci v domově důchodců, devadesátých letech, Jaroslavu Eriku Fričovi, Ars poetice, tajemných synchronicitách a transkulturalitě)

Tvá cesta k akademickému působení nebyla přímočará, neodpovídala dnes obvyklému schématu: univerzitní studium – doktorát – odborný asistent. Naopak jsi předtím řádně přičichl k praxi, a to značně různorodě.

Pravda je, že se jako akademik příliš necítím. Po revoluci jsem studoval na Pedagogické fakultě v Hradci Králové, ale těsně před státnicemi jsem byl vyloučen. Na pracáku jsem si pak rukou zakryl oči, roztočil se a zabodl prst do seznamu s nabídkami práce. Díky tomu jsem se „náhodou“ stal součástí patrně prvního pokusu o hospicový přístup ke klientům v rámci České republiky. Božena Zimová, ředitelka domova důchodců v opuštěném torzu vesnice Malá Čermná, kam jsem nastoupil, měla neuvěřitelnou odvahu. Po našem prvním rozhovoru pochopila, že kamkoliv těžko zapadnu. Dala mi tři měsíce absolutní volnosti, a po uplynutí té lhůty jsem jí měl předložit projekt, co a jak chci s těmi starými lidmi dělat. Zažil jsem tam těžko uvěřitelný příběh o proměně standardního ústavu s pověstí domu, kam se chodí umírat, v dům naděje, který inspiroval ostatní zařízení podobného typu. Osobně jsem byl u mnoha klientů ve chvíli jejich odchodu ze světa. To mě hodně formovalo.

Tuto zkušenost jsi později reflektoval i teoreticky, napsal jsi několik prací z oblasti antropologie a teologie služby.

Ano, vlastně tomu vděčím za přijetí na hradeckou univerzitu. Na Katedře kulturních a náboženských studií totiž hledali někoho pro obor sociální a charitativní péče. Učil jsem všechny páteřní předměty a studenty jsem si dost oblíbil. Nikdy nezapomenu na studentku, která dostala rakovinu jazyka, umírala, ale přesto dělala zkoušky a bojovala jako amazonka. Strašně nás to semklo. Takovýto obor nelze studovat jen teoreticky nebo profesionálně. Člověk musí přestat dělat ramena a nechat se zasáhnout, brečet a padnout na kolena. Jenomže náš obor byl někomu trnem v oku. Rozhodl jsem se jej všemi silami zachránit. Zjistil jsem, že neexistuje žádná práce zabývající se antropologickými východisky charitativní práce, tak jsem se do toho s vervou pustil a vznikla kniha *Kultura služby*. Nepomohlo to: obor stejně zařídli. Úplně marný to ale zase nebylo. Mám v plánu

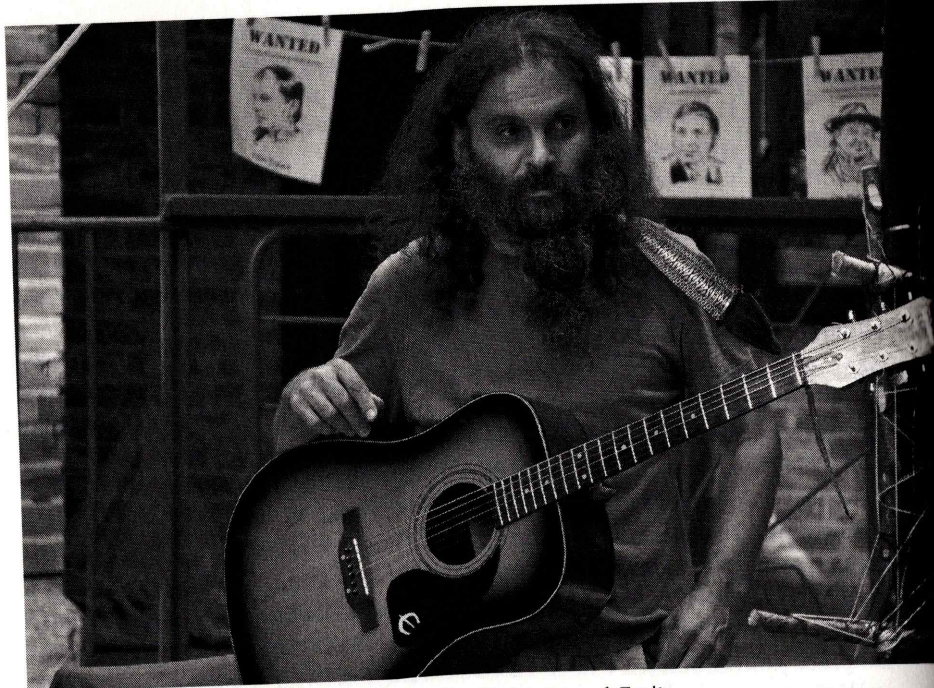
se ke své zkušenosti z domova důchodců vrátit a napsat knihu o paliativním přístupu formou případových studií. Dodnes si pamatuju jména jednotlivých klientů, jejich životní osudy, detailně si vybavuju vývoj našeho vztahu.

Co následovalo po domově důchodců?

Pak jsem odešel na čtyři roky do kontemplativně-aktivního kláštera řádu Nejmenších bratří sv. Františka z Pauly. Žil jsem v režimu mlčení, modliteb a fyzické práce. Do té doby pro mě něco naprosto nepředstavitelného. Na tajňačku jsem se při tom scházel s mládeží, především z místního pastáku. Když to prasklo, dostal jsem na výběr buď odejít z řádu, nebo jít do kláštera v Itálii, do Říma. Zvolil jsem Itálii. Tam jsem se dostal do kontaktu s místními bezdomovci a taky jsem během tajných toulek nočním Římem potkal na Španělských schodech Ládu Heryána. Tak nějak jsem si představoval, že by se mi líbilo být knězem. Po čtyřech letech života v klášteře, když jsem se chystal na věčné sliby, jsem se ale rozhodl, že odejdu, protože jsem začal mít hrůzu – ze svojí povahy. Další čtyři roky jsem si myslel, že bych mohl být klasickým světským knězem. Ale zase to trochu skřípalo. V té době už jsem v létě dělal literární tábory. Odešel jsem ze semináře, ale teologii jsem dostudoval. V průběhu studia na Katolické teologické fakultě jsem se živil všelijak, vykládáním nákladáků, nočním hlídáním hlavní pošty v Jindřišské a podobně. Prim u mne hrála škola, tam jsem nikdy nechyběl. Do práce jsem chodil jen v noci. Paradoxní na tom bylo, že jsem někdy ve třídě seděl skoro sám. Bydlel jsem, kde to šlo, ve squatech, přespával ve sklepě školy. Teologie mě hodně bavila, a tak jsem, povzbuzen docentem Medem a profesorem Rethmanem, zkusil doktorát. Pak mi fakulta dala kancl a k tomu pracovní povinnosti v knihovně. Mým spolupracovníkem byl skvělý básník Kamil Bouška. To už jsem v noci nepracoval a kancl jsem využíval i k přespání načerno. Do toho jsem se oženil a měl prvního syna.

Jakým způsobem jsi tehdy živil rodinu?

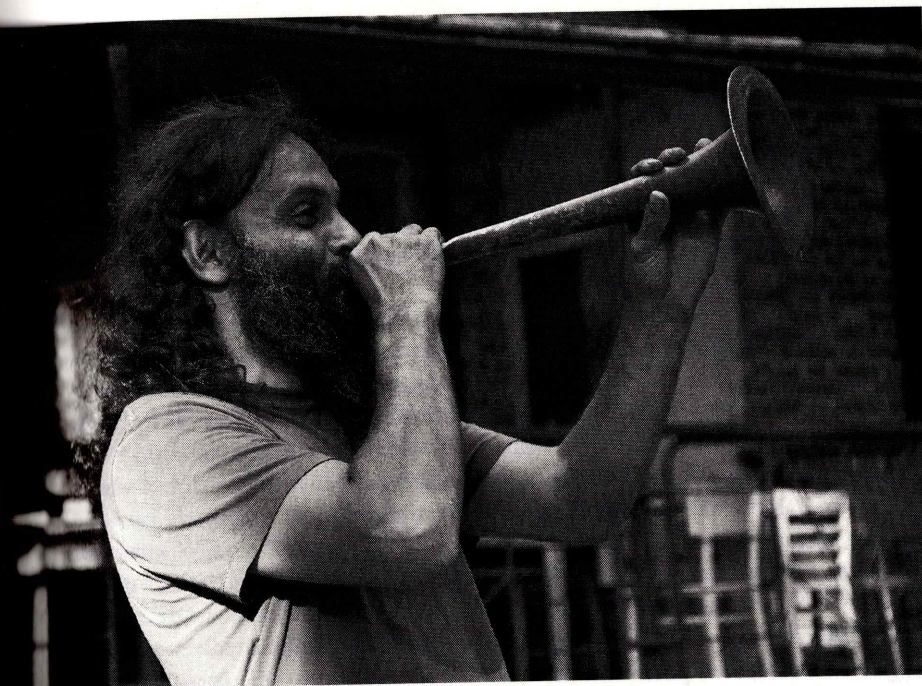
První roky po dostudování byly tvrdé. Několik let jsem byl prakticky nezaměstnaný. Po dvou letech jsem našel záskok na gymnasiu s úvazkem 0,1. Dlouho jsem leštil kliky středních škol s žádostí o práci a cítil se děsně. Proto jsem zkusil konkurz na pozici odborného asistenta na univerzitě v Hradci Králové. Nevedlo mne k tomu sebevědomí, ale spíše zoufalství a pocit, že se už nemám kam obrátit, a proto si tak troufám. No, a ono to vyšlo. A ještě tu byla jedna pro mne důležitá zkušenost. Od roku 2000 jsem třináct let vždy na tři měsíce jezdil sklízet jablka a víno do severní Itálie. Tam jsem poznal zblízka některé muslimské komunity. To všechno mi pomáhalo rozvíjet elementární empatii a sociální vnímání. Moje takzvané intelektuální zájmy se vždy cítí a prubují žitou realitou na ulici mezi takzvanou spodinou, která je mou součástí.

Z úvodního představení Ars poetiky 2016 v Ježkově, foto Jaromír Typlt.

UŽ na sklonku osmdesátých let jsi organizoval různé kulturní akce v prostředí královéhradecké šedé zóny.

V druhé polovině osmdesátek jsem jako gymnazista hltavě nasával všechny možné vlivy. Byl jsem součástí hnutí Brontosaurus. Tam jsem poznal desítky skvělých mladých lidí s rozmanitými zájmy. Opravovali jsme zdevastované hrady, zámecké parky a večer diskutovali. Díky tomu jsem se seznámil s řadou zajímavých osobností z takzvané šedé zóny. Dostal jsem se tu k nahrávkám zakázaných kapel, získal samizdaty a exilovou literaturu. Od šestnácti jsem taky začal hrát v různých kapelách a stal se jedním z týmu alternativního PH klubu v Hradci Králové. Denně jsem na stroji opisoval hory překladů rockové poezie a vázal to dohromady. Tři díly tzv. *Análů rockové poezie*, které jsem takhle vydal, měly přes 1500 stran. A to vše jen v osmi kopiích. V lednu 1989 jsem sehnal ruční lihovou tiskárnu, a to byla pecka. Na kovolistech se dalo vytisknout i padesát, někdy i víc kopií. A tak jsem začal dělat vlastní samizdat a distribuovat knihy, kde se dalo. Brácha v té době dělal filmový klub a byl členem SPATu (Spolku přátel Andreje Tarkovského). To mi imponovalo, a tak jsem začal vymetat filmové kluby. Přes něj jsem taky poznal hnutí Šafrán a něco z pražské hudební klubo-

Petr František Burda každou Ars poetiku v Ježkově zahajoval předvedením základního nástroje pro odměřování času, 2016, foto Jaromír Typlt.

vé scény. Jezdil jsem po koncertech, účastnil se zásadních událostí, jakými byly pražské Rockfesty, festivaly na Lipnici (odkud pochází moje máma), ekofesty v Olomouci a v Litoměřicích. Na Lipnici jsem zažil, jak Václav Koubek přivedl na pódium nejprve Františka Horáčka alias Jima Čerta a pak Václava Havla. V roce 1988 jsem v Litoměřicích viděl poprvé Psí vojáky. Fízlové tenkrát vypnuli elektriku. V Olomouci na ekofestu jsem zakusil policejní razii, především proti pankáčům. Zjevením pro mě byly nahrávky Plastiků. Hodně jsem sledoval alternativní hudební scénu, táhly mě kapely jako Dunaj, Z kopce, Ještě jsme se nedohodli, Pražský výběr nebo Iva Bittová. Prostě hudba na pomezí a excentrici v přízemí, to byl a je můj svět!

Odtud byl už jen kousek k undergroundu.

Nikdy jsem k němu nepatřil ve smyslu komunitní přináležitosti. Vždy jsem u všeho stál jen na okraji. Spíš jsem to vnímal jako duchovní spříznění na dálku. V době, kdy jsem jako součást své osobní cesty přijal křesťanství, se mi zdálo, že evangelium je sérum proti maloměšťačtví, zatuchlosti, a to samé pro mne představoval i underground. Taky se mi na undergroundu líbila radostná nálada

a duch přátelství veselé komunity. Doteď si myslím, že radost je jednou z hlavních devíz spirituality vyplývající z evangelia. Magorovo dictum „hlavně aby nezmizela radost!“ mi pořád běhá hlavou. Magor mne nikdy moc nezajímal jako hrdina legend, ale jako autor, a především básník. Nejvíc mne zajímá, oslovuje a inspiruje jeho subtilní, sebereflexivní a pokorná stránka.

Před třemi roky zemřela jiná osobnost podzemní katolicky orientované kultury, Jaroslav Erik Frič. Ty ses s ním dobře znal, že? Byl jsi též v kontaktu s okruhem lidí okolo Votobie?

Ano i ne. Jak jsem říkal, nikdy jsem nikde nebyl insider. Přesto jsem jejich práci sledoval intenzivněji než mnozí z vnitřního kruhu Erikových přátel. Erik mne už léta inspiroval. Jednak jako skvělý básník a muzikant (CD Čvachtavého lachtana u nás doma často duní), a pak jako neúnavný organizátor kulturního života. Kolem něho byly mraky mladých autorů všeho možného i nemožného vyznání a zaměření. Prostě pravá katolicita, schopnost vidět a podpořit dobré všude a ve všem. Pak mi kdosi napsal, že je na tom Erik hodně zle a že umírá na jipce v Hradci Králové. Tak jsem tam začal chodit dvakrát týdně. Byl několik měsíců v kómatu; četl jsem mu knihy, básně, vyprávěl. Starali se o něj skvělí doktoři; jeden z nich, MUDr. Jan Maňák, byl dokonce muzikantem z okruhu undergroundu. Ti dali Erika dohromady. Byl kost a kůže, učil se znova chodit, ale mozek mu fungoval skvěle. Hned plánoval založení nové edice, diskutovali jsme o knihách, které v ní bude vydávat. Znovu se rozjel naplno, podporován svým životním andělem doktorkou Aničkou Švehlakovou, která mu léta stála po boku. Dvakrát jsme ještě Erika navštívili v jednom brněnském domově důchodců. Mezi těmi stařečky působil jako zjevení.

Jak vzpomínáš na devadesátá léta? Prožíval a cítil jsi rozpory příznačné pro tu dobu? Byl jsi tehdy schopen číst některá „znamení doby“? Mám na mysli jednak rozpor mezi bezbřehým, téměř budovatelským optimismem na straně jedné a pro značnou část české společnosti tvrdou realitou a celkovým znejistěním na straně druhé?

Byl jsem mladej kluk. Neměl jsem nadhled. Ve všem jsem byl ponořený až po uši a tloukl se ode zdi ke zdi. Kupoval jsem hory knih a desek, ale dost mě štvalo, že o to moji spolužáci na univerzitě nestáli. Ale měl jsem dost působivou kompenzaci: filmové kluby praskaly ve švech. Sám jsem jeden filmový klub založil a vedl na pedáckých kolejích v Hradci Králové: do Prahy jsem jezdil pro věháesky za Janem Bernardem a promítal je na malou televizní obrazovku v sále, kde sedělo i padesát lidí. V roce 1991 jsem začal chodit na filozofickou fakultu v Praze. Nebyl jsem jejich studentem, ale každý týden jsem tam z Hradce jezdil stopem nebo vlakem na několik přednášek. Jen tak, ze zájmu a nadšení. Na přednáškách profesora Neubauera jsem nerozuměl ničemu, ale vnímal jsem, že je něco ve vzduchu. Sedělo se i na zemi, na lavicích. Když v srpnu 1990 přijeli Rolling Stones, myslel

jsem si, že se mi splnily všechny sny. Současně mě ale strašně štvalo nástup banality konzumu, plochost podnikatelské racionality, arogance tržně orientovaného vkusu i pitomost kopírování seriálové a zábavní stupidity. Jediné, co si trochu vybavuju ve smyslu citu pro znamení doby, je, že jsem velmi brzy po Sametové revoluci začal vnímat, jak devaluje hodnota pravdy a svobody. Významné osobnosti intelektuálního života se u nás nikdy nestaly „opinion leaders“. Bylo mi to hrozně líto. Hlad po svobodě a pravdě se velmi rychle zaplácnul konzumováním všeho druhu. Ale pole možností se neuvěřitelně rozšířilo a už to tak zůstalo. To bylo a je skvělý!

Které kulturní události nebo situace devadesátých let tě tehdy nejvíce zasáhly? S kterými formativními osobnostmi ses tehdy potkal?

Hned po revoluci jsem se vydal na kole Germina do Paříže. Už v Německu jsem v každém knihkupectví viděl knihy Václava Havla. Přečetl jsem od něj úplně všechno a snažil jsem se proniknout do jeho myšlenkového světa. Od malíře a básníka Jiřího Mědíka jsem se zase dozvěděl, že existuje zajímavý solitér Bohuslav Reynek. To můj zájem o kulturní aspekty křesťanství patrně přesměřovalo k zájmu o aspekty duchovní. Na jaře 1989 jsem si úplnou náhodou koupil několik knih Jana Čepa. Moc jsem tomu nerozuměl, ale přitahovala mne zvláštní atmosféra jeho vyprávění. Postupem času se mi stal ze všech autorů asi nejbližším. Pak si vybavuju, jak jsem jel na Letnou na papeže Jana Pavla II. Patrně to byla moje první mše svatá. Z kraje devadesáté jsem jednou přespával v Praze v paneláku u Martina Součka a ten mi na noc půjčil samizdat s básněmi Pavla Kolmačky, Bohdana Chlívce, Ewalda Murrera a Miroslava Salavy. Celou noc jsem nespál, abych si to pořádně přečetl. Po nástupu do teologického konviktu v Litoměřicích pro mne bylo bleskem z čistého nebe setkání s literárním kritikem a historikem Jaroslavem Medem. Neotřepaný a vášnivý způsob jeho vyprávění mě tak zaujal, že jsem si ho v následujících letech v Praze na KTF stříhnul ještě třikrát.

Ještě více než setkání na živo mě ovlivňovaly knihy. Nikdy jsem se nenačil pít alkohol, a tak jsem byl všude mimoň. Do extáze mě přiváděla hudba, texty a příběhy. Chtěl jsem všechno poznat, proniknout a pojmut. A přitom mám tak omezenou paměť i chápání! Je mi to jedno. Věřím na vsakování do spodních vod.

Dostal ses tehdy do styku s charismatickým hnutím, jež po letech v ilegalitě mělo prostor k veřejné existenci? Třeba s okruhem lidí okolo Ludvíka Kolka?

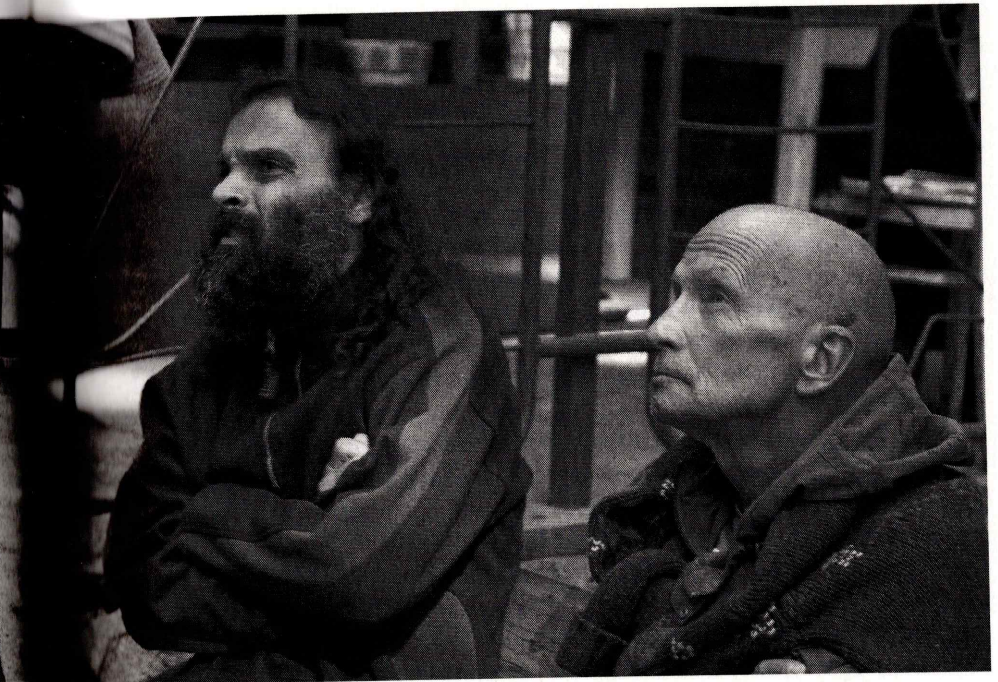
Moc ne. Spíše mne to odrazovalo. Ludvíka Kolka jsem ctil a respektoval jako umělce, který stál u architektonického zázraku v Jedovnicích a Senetářově. Lidí z okruhu charismatického hnutí jsem se spíše obával pro jejich přílišné sebevědomí při rozlišování duchů, zkratky v závěrech a bojovné naladění, které souviselo s tím, jak snadno odhalovali Zlého a měli pocit, že proti němu musejí

S Janem Šulcem, 2014, foto archiv Ars poetiky.

bojovat všude tam, kde ho vidí. Zvláště se vyjímali při odhalování novodobých herezí new age, esoterismu, magie, zednářství, léčitelství. Všude byla samá svázanost, prokletí, posedlost. Teologicky je mi ale charismatické hnutí blízké, líbí se mi jeho ekumenický potenciál. Například Dan Drápal pro mne představuje ikonu naděje. Přes určitou zdrženlivost, kterou jsem k charismatickému hnutí vyjádřil, jsem je jako celek nezapudil a sledoval jeho knižní produkci. Některé tituly mi i dost daly, jako třeba *Vězení s klíčem uvnitř* Kateřiny Lachmanové nebo *Uzdravení skrze svátosti* jungiánského psychoterapeuta a dominikána Michaela Marsche. Na chvíli jsem podlehl i osobnosti Vojtěcha Kodeta. Nedávno vyšlé rozhovory s ním mne ale utvrdily, že u té zdrženlivosti asi zůstanu.

Aktuálně připravuješ k vydání knihu *Zácestí*, jakousi hermeneutiku cestování a putování založenou na četných výpravách, které jsi doma i v cizině podnikl se svou rodinou. Zdá se, že putování, zejména to pěší, je jednou z hlubin bezpečí tvého života. Měla i tato fascinace nějaké literární souvislosti nebo inspirace? Pro mnohé lidi byly oním „pozváním na cestu“ Kerouacovy romány. V prostředí, které je ti blízké, zase za takřka kultovní knihu platil *Svatojánský výlet*...

S Erikem Jakubem Grochem na Ars poetice 2015, foto Jaromír Typlt.

Jasně, Kerouac byl pecka! *Svatojánský výlet* jsem objevil později, ale hodně konvenuje s tím, jak dnes uvažuji o hermeneutice cesty jako pouti. Ale moje zdroje jsou asi jinde, v útěku, pocitu outsiderství, vnitřní samotě toužící po setkání. V šestnácti jsem odejel sám na celé prázdniny na Slovensko. Prožil jsem to jako iniciaci: pád ze skály v Tatrách za bouřky, setkání s medvědem, překonání alergického záchvatu v seniku, který mi byl peřinou po tom, co jsem na kost promokl, tepenné krvácení po rozseknutí nohy na žebřících ve Slovenském ráji, šití nohy v nemocnici, pochod zakázanou soutěskou po pás ve vodě. Celý gympl jsem se protoulal po lesích, horách a pustinách. Každé pololetí jsem měl kolem 250 i více zameškaných hodin. Jezdil jsem do srubů, spal pod širákem, za deště se schovával v igelitové rouře; a po nemocnicích škemral o omluvenky. Neměl jsem ani karimatku, ale vždy spoustu knih. To toulání mi vydrželo až do manželství, jenom se už netoulám sám. Paradoxně mě to teď baví jen s celou rodinou, ale podobně na divoko.

Z rukopisu *Zácestí* vyplývá, že vaše cesty, ačkoliv často záměrně vedou mimo stezky, divočinou, mají vždy nějaké kulturní leitmotivy...

Naše cesty jsou většinou navinuté kolem nějaké osy. Putujeme například za malbami Piera della Francesca, nebo za františkánskými poustevnami, po románských klášterech v Itálii, po benediktinských monastýrech, po kalváriích v Bretani, za moderní sakrální architekturou v Německu a Švýcarsku, po cisterciáckých opatstvích v Polsku. Každou cestu doprovází patálie, často na hranici našich možností. Ale pokaždé se setkáme s úžasnými lidmi. S sebou toho příliš nemáme; nevozíme ani moc jídla a skoro žádné peníze. Necháváme dost velký prostor prozřetelnosti, a ta je fakt štědrá. Každou cestu doprovází nějaký umělecký cíl, setkáváme se s básníky, výtvarníky, architekty. Ve slavném klášteře Solesmes jsme se vloupali do klauzury klášterní zahrady a v ní se setkali s fascinujícím staříčkým benediktinem, zahradníkem. Byl to velmi blízký přítel básníka Pierra Reverdyho, který do Solesmes denně chodil na liturgii až do své smrti. Vyprávěl nám o něm. Překvapilo mne, jak Jan Vladislav v doslovu ke sbírce *Chut skutečna* Reverdyho dezinterpretoval. Ve Švýcarsku nás do svého domu pozval architekt Gion Caminada. Našemu Matoušovi dal dokonce projekt poslední stavby, na které pracoval, a ukázal nám její model. V Haldensteinu jsme byli v ateliéru architekta Petera Zumthora. Vysoko v horách, ve Vals, kde Zumthor realizoval své patrně nejoceňovanější dílo termálních lázní, jsme tajně vlezli dovnitř a hodinu tam úplně sami a nazí plavali. V Římě na Palatinu nedaleko Kolosea jsme pobyli v ateliéru Sidivala Fily. Všichni si s sebou vozíme knihy a cestou je čteme. Zajímavé je, jak často se nám stává, že se texty začnou s naší cestou synergicky prolínat. Například Jurolekovy básně jsme četli v takovém prostředí, že se zdálo, jako by byly napsány právě zde a právě teď. Všechno sedělo, barvy i detaily jevů.

Kdy a jak se zrodila myšlenka literárně-výtvarných dílen Ars poetica? A jak se tento podnik v průběhu let vyvinul?

Nyní připravujeme dvacátý ročník. Tak si to spočítej! Vždycky jsem v sobě cítil nutkavou touhu se dělit o to, co mnou hýbe. Pořád jsem ale nevěděl, jak na to. Nikoho kolem to nezajímalo. Pak mne jednou kamarádka ze severní Moravy pozvala na křesťanský tábor, který měl skvělou dramaturgii, a jeho součástí bylo i divadlo vycházející z literárního textu. No, a když jsem viděl, že ve farnosti v Novém Městě nad Metují, za kterou jsem se přihlásil do semináře, je ve společenství mládeže víc než padesát mladých s nevyužitým potenciálem, rozhodl jsem se zkusit zorganizovat podobný tábor. Od počátku jsem to chtěl založit na literárních textech. Také jsem oživoval různé podoby liturgie nebo vytvářel nové varianty jejího hudebního doprovodu. Dělali jsme liturgii keltskou, africkou ve svahilštině, dokonce i punkovou liturgii s hudbou Už jsme doma.

No, a po letech jsem si říkal, že bych chtěl zkusit udělat něco podobného pro dospělé. Tak vznikla Ars poetica. Od počátku mi šlo o to, aby se primárně vycházelo z intenzivní čtenářské zkušenosti, a nikoliv z erudice. A také jsem chtěl, abychom se věnovali autorům, kteří jsou odsunuti mimo zorné pole hlav-

niho proudu kultury. Dalším specifikem Ars poetica je snaha o duchovní hermeneutiku básnického díla. V zásadě jde ale o něco podobného, o čem jsme mluvili v případě putování: vydat se na cestu, na čtenářskou cestu, a dodržet určité principy. Pak si cesta poutníka vezme pod svá křídla a sama jej vede. Lidé, kteří se rozhodnou pro roční lektorskou službu, dostanou jednoho autora a toho přijmou do svého života jako hosta. Rok čtou jeho texty, sekundární literaturu, a diskutují o své čtenářské zkušenosti. Každý rok je takových skupinek sedm. Následně svou roční čtenářskou anabázi převedou do jednodenního programu na Ars poetica, a to v několika formách: verbálně, pohybově a výtvarně. Jestli se bude Ars poetica konat i následující rok, záleží jen na tom, zda se přihlásí dostatečný počet dobrovolníků. Když ne, Ars poetica skončí. Nikoho nepřemlouvám, věřím v sílu literatury.

Jak poznám, že bych se také mohl stát lektorem Ars poetica?

Lektorem se může stát kdokoli. Často jsou to lidé, kteří do té doby poezii nečetli, nebo dokonce nečetli nic. Několikrát už se stalo, že se lektory staly děti účastníků Ars poetica, které na ni jezdily se svými rodiči. Stále mne fascinuje, že na kvalitě programů nepoznáš, jestli ho dělali tzv. nepoučení lektori, či erudovaní bohemisté. To je síla existenciální a dialogické četby, vedené přesvědčením, že stejně jako já čtu text, text čte současně mne a svět. Vypadá to složitě, ale metody, které k tomu vedou, jsou jednoduché. Patrně nejtěžší je vzít za svou fundamentální otevřenost. Jen málokdo si totiž připouští, že žije v sektě vlastních přesvědčení. Lektori také pro každého z účastníků připravují a vyrábějí knihu z textů „svého“ básníka. Ty knihy jsou obsahově i formálně uspořádány jako klíč k jejich četbě daného autora. Jsou takovým malým uměleckým dílem; dokonce byly vystaveny v DOXu.

Je mi jasné, že každé setkání je jedinečné, nelze je kvantifikovat, a tedy ani poměřovat s jinými setkáními. Přesto: která setkání v rámci Ars poetica tě nejvíce zasáhla? Musíš si uvědomit, že součástí Ars poetica bylo více než sto padesát večerních hostů z oblasti literatury, umění, architektury, literární vědy a hudby. Možná bych ale mohl prozradit princip, na jehož základě vybírám autory a zvu hosty. Vždy jde o několikaletou čtenářskou nebo diváckou zkušenost. Sám po sobě pak vyžaduji, abych měl nějak zažitou a promyšlenou duchovní četbu jejich díla. Z toho pak vyvěrá důvěra, kterou do nich vkládám. Každého hosta i autora vnímám jako osobního přítele, který vstoupil do intimity mého života. To ale neznamená, že vybírám jen autory, kteří jsou součástí mého horizontu. Často se stává, že lektori přijdou se svými návrhy. Já to ale podmiňuji tím, že si to pak načtu nebo nakoukám. To může trvat rok i víc; potřebuji najít tu rovinu přátelské intimity, najít si osobní duchovní klíč. Každý rok žasneme nad tím, jak se všechno propojuje. Myslím, že Vratislav Färber tomu říká „tajemné synchronicity“.

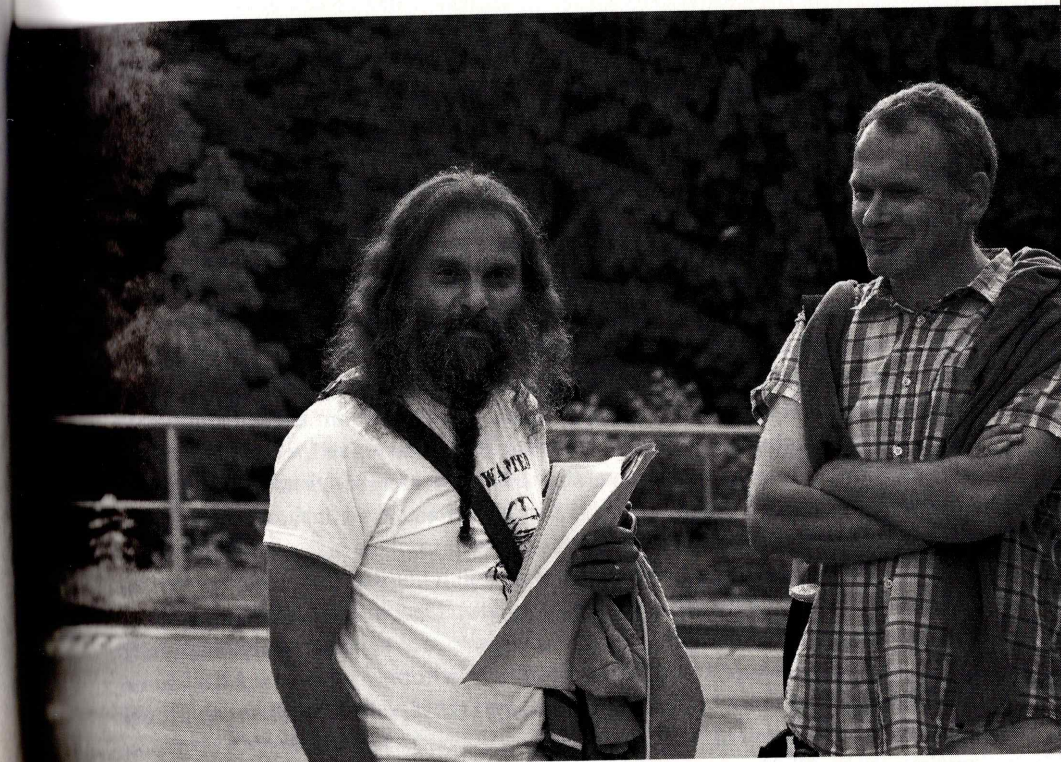
Bydlíš v Novém Městě nad Metují, pracuješ v Hradci Králové, Ars poetica se koná nedaleko Dvora Králové nad Labem. Patříš mezi výrazné osobnosti regionu zhruba vymezeného zmíněnými lokalitami; obzvlášť ve svém bydlišti vyvíjíš spoustu různých činností, iniciativ. Jsi zkrátka – smím-li to tak říct – v nejlepší slova smyslu regionálním intelektuálem a kulturním aktivistou.

Nejprve tě musím opravit. Ars poetica se už tři roky neodehrává u Dvora Králové. Před třemi lety se na tom místě – shodou okolností na táboře, který byl pokračováním našich dětských táborů, o nichž byla řeč – patrně z vody nakazila malá holčička zákeřnou bakterií a zemřela. Musel jsem narychlo sehnat nové místo. Našli jsme evangelickou faru v Šonově. Rodina tamního faráře Marka Bárty a jeho úžasně ženy Dariny nám doslova otevřela náruč. Od té doby se Ars poetica odehrává u nich. Také musím poopravit tu „výraznou osobnost regionu“. Jsem spíš pozorný posluchač a čtenář, který by osobnostem rád vytvořil prostor. Nedělám osvětu. Dělam to, co musím, čím přetékám a o co se chci podělit. Nové Město nad Metují je nádherný místo, ale taky nese všechny znaky maloměsta. Někdy mám pocit, že i nejbližší známi by tady nejradši jen „prděli do peřin“ a skuhrali nad tím, jak při tom na nic nemají čas. Na druhou stranu, to místo miluju! Snažím se podpořit každé dobré dílo, které se tu děje.

Jsi v českém prostředí jedním z mála lidí, kteří se seriózně pokoušejí překročit nebo dokonce přemostit zdánlivě nezdolatelnou propast mezi dvěma oblastmi celostního vědeckého poznání člověka: mezi antropologií sociální/kulturní a antropologií filozofickou/teologickou. Jak ses dostal k tomuto dobrodružství?

Takhle bych to asi sám nikdy neřekl. Nicméně most, o kterém mluvíš, mě dlouhodobě zajímá. Asi hlavně proto, že stále vnímám, jak se lidé rozdělují a zavírají do mentálních ulit. Otázka jednoty v rozdílnosti – jak v pólu různosti nalézt pól jednoty a udržet si při tom pozitivitu difference – je pro mne zásadní. V tomhle ohledu mě přitahují některé osobnosti jako například básník a esejista Charles Péguy, který byl republikánem každým coulem a přitom došel k mystickým základům občanské společnosti, vyvěrajícím z křesťanského zjevení. Obojímu zůstal věrný, odvržen jak socialisty, tak většinou svých křesťanských přátel. Nebo Henri Bergson, který na konci života objevuje, že nejhlubší intuice vitalismu jsou slučitelná s tomistickým personalismem a nad svým hrobem nechává za druhé světové války promluvit kněze i představitele židovské komunity. Podobně pokračuje svou dobu Karol Wojtyła v raném díle: ve své fenomenologii propojuje filozofii bytí s filozofií vědomí, aniž by zkušenost vycházející ze subjektu rozmělnoval v metafyzickém jazyce.

Napsal jsi knižní monografii Wojtyły, v níž se snažíš jeho myšlení nahlížet především prizmatem filosofické antropologie.

Se Štěpánem Noskem, 2018, foto archiv Ars poetiky.

Ani se moc snažit nemusím. Do roku 1978 se Wojtyła profiloval jako filozof, vypracoval naprosto svébytný filozofický systém. Během II. vatikánského koncilu psal svou patrně nejdůležitější práci *Osoba a čin*, kterou reagoval zejména na Sartrovo dílo *Bytí a nicota*. Jedním z jeho stěžejních příspěvků je objev personalistické normy, vyplývající ze vztahu k osobě, jež stojí v pozadí každého vztahu. Podle Wojtyły je tato norma nejvyšším imperativem a sbíhají se k ní všechny ostatní normy. Překvapilo mne, že v českém prostředí je jeho filozofie naprosto přehlížena, a to navzdory globální slávě a významu jeho pontifikátu. A to nemluví o jeho díle básnickém a dramatickém. Přitom bez těchto východisek lze jen těžko porozumět jeho práci teologické a pastorační.

Kteří další myslitelé ovlivnili tvůj celostní přístup k antropologii?

Hodně mě také ovlivnila četba mistrů podezření. Když jsem načítal Marxe, Nietzscheho, Freuda, Sartra a jejich následovníky i kritiky, jejich dílo se mi z hle-

diska teologicko-antropologického jevílo jako obdivuhodné a smělé, ale přeci jen neúplné a postavené na ne zcela pevných základech. Ze sociálních vědců mne nejvíce zaujal René Girard, jenž rozkryl evangelium jako sociokulturní antropologii sui generis.

Devadesátá léta, o nichž jsme mluvili úvodem, zrodila několik mediálně známých intelektuálů (či přímo „intelektuálních celebrit“), z nichž někteří si tento status v české společnosti udrželi dodnes, například Tomáš Halík nebo Martin C. Putna. Zhruba před deseti lety bývala v knihkupectvích k vidění samostatná žánrová sekce „Knihy Václava Cířka“. Dnes je velmi populární psychiatr Radkin Honzák. Ale například vzpomínaný Zdeněk Neubauer se takovouto „celebritou“ nestal. Když uvažuji, co mají zmínění společného, zdá se mi, že kromě popularizačního talentu je to právě snaha překračovat hranice mezi „univerzálními“ a „speciálními“ vědami, tedy snaha nabízet jakýsi scelující výklad skutečnosti a lidské zkušenosti, a dále pak tíhnutí k nějakým způsobem „nové“ spiritualitě a religiozité, která je ovšem vždy zakotvena v židovsko-křesťanské tradici. Vypovídá tento fenomén něco o duchovních potřebách a úzkostech současného člověka?

Všechny výše zmíněné autory přes všechny jejich nedostatky a slabiny vytrvale sleduji. Ani jednomu nesahám po paty a nedovolím si je hodnotit. Každý z nich mne nějak ovlivnil, s každým z nich jsem organizoval nějaké besedy nebo přednášky. U všech oceňuji široký zájem o kulturu, schopnost dávat věci do souvislostí, rozkrývat duchovní přesahy a narušovat sveřepě hájené hranice. Zdeněk Neubauer se sice celebritou nestal, ale za většinou výše zmíněných stojí jako spiritus agens. Nedávno jsem byl s rodinou na Ekologických dnech v Olomouci a zase jsem žasl nad tím, jakou obrovskou brázdu v české kultuře Neubauer vyoral.

Osobně si trochu kutilsky myslím, že lidé nejen hledají, ale také potřebují nějaké scelující paradigma, i kdyby mělo být úplně nihilistické. Je v tom jakási elementární religiozita, touha po scelujícím interpretativním mýtu. Tu funkci plní jak konspirační přesvědčení, tak dobové trendy, nebo myšlenkové směry, ideologie, náboženské narativy, nebo vědecká paradigmatá. Dnes se hodně mluví o systemickém, holistickém a autopoietickém přístupu ve vědě. Trochu se mi zdá, že se z toho stává pomalu šiboleť nebo omezlička, která pod záminkou hlubšího poznání tak trochu vyprazdňuje. Souhlasím s tím, že hledání vztahu a propojení mezi univerzálními a speciálními vědami je klíčovým tématem budoucnosti.

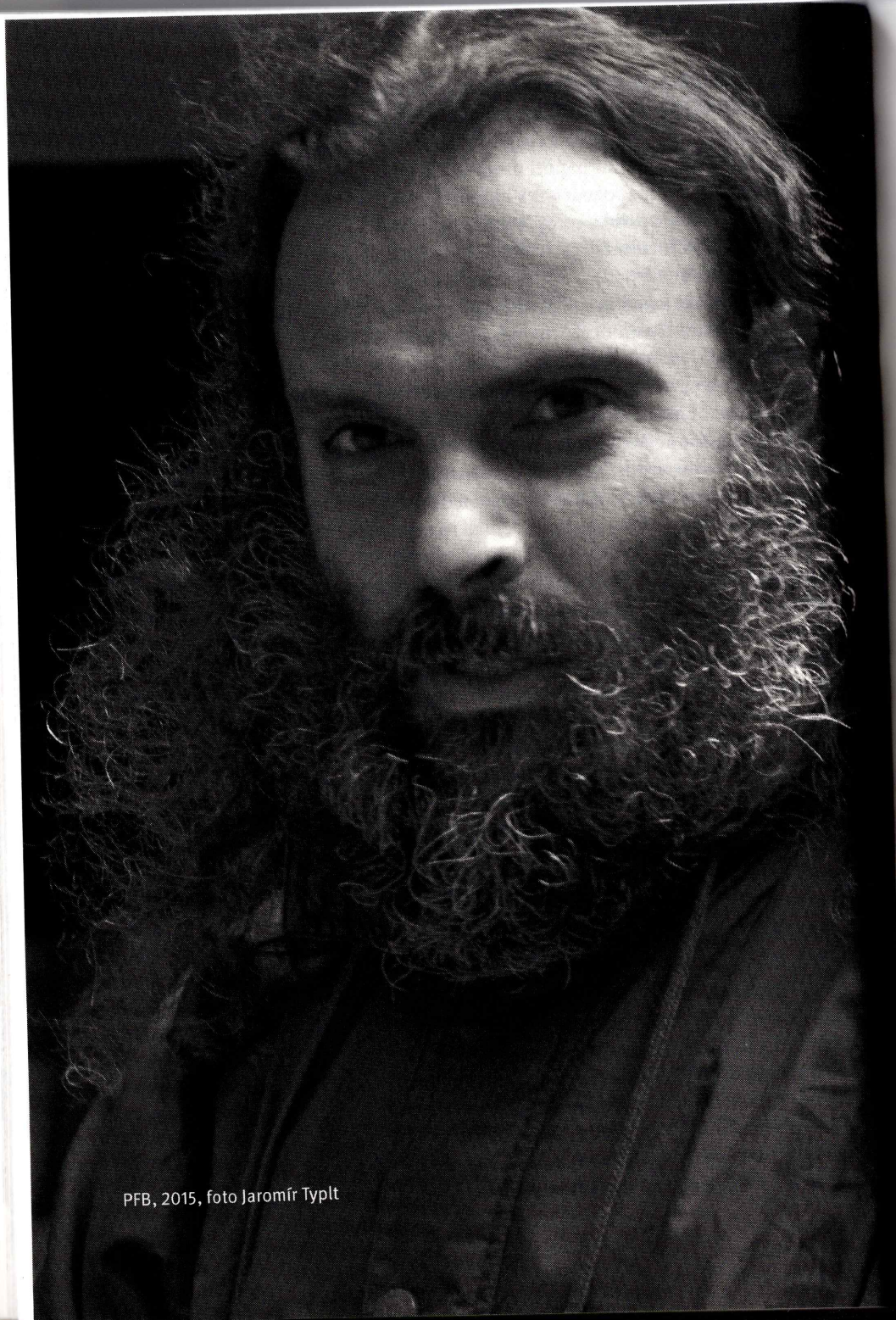
Již řadu let rozvíjíte teoretickou koncepci tzv. transkulturality, její hlavní východiska jsi shrnul v knize *Za hranice kultur*. V čem spočívá její podstata?

Transkulturalita je klíčovým problémem budoucnosti lidstva. V zásadě jde o to, že člověka nedokáže postihnout žádné kulturně determinované pojetí, a přitom jiná pojetí nemáme. Člověk je tedy, řečeno s Pascalem, více než jen člověk. Jeho

bytí je vázáno na transcendenci. Právě otázkou překračování kulturní determinovanosti se zabývá hledání východisek transkulturality, či spíše transkulturních dimenzí. První dimenze zachycuje transkulturalitu, která stojí kultuře navzdory; vytěžuje principiální napětí mezi kulturními a transkulturními hodnotami. Druhá dimenze je rozpoznávána v kultuře samé. Sem můžeme zařadit Welschovo pojetí kulturní hybridity: celoplanetární procesy sblížování, sjednocování a difúze jednotlivých kultur. Třetí dimenze je registrovatelná jako skutečnost stojící nad kulturou. Zde bychom mohli odkázat k tezi Tomáše Akvinského, že milost (transkulturalita) nedílně a konstitutivně předpokládá přirozenost (kulturu). Ve čtvrté dimenzi se dotýkáme paradoxu: člověk je vnímán jako občan dvou světů zároveň, přičemž zákony obou světů platí současně, ale jsou neslučitelné. Poslední dimenze odhaluje transkulturalitu jako skutečnost přítomnou v kultuře a tuto kulturu proměňující. Již zmiňovaný René Girard hovoří o působení parakletického modu ve smyslu obhajoby nevinné oběti proti síle davu. Navzdory liberální představě o kvalitativní rovnosti všech kultur je nutné namítnout, že jednotlivé kulturní proudy nejenom že nedospívají ke stejnému odhalení dimenzí transkulturality, ale ani k tomu nemají rovnocenné nástroje.

Má transkulturalita také estetický rozměr? Nabízí idea transkulturality nějaký specifický pohled na umění a vůbec zkušenost krásy?

Jasně. Vzhledem k nezvěcnitelné povaze transkulturality to ani jinak nejde. Transkulturalita potřebuje hledat a používat nediskurzivní jazyk prostředkování. Mimo jiné i proto tak trvám na tom, že praxí humanitního vědce musí být tzv. neproduktivní, scientometricky nezachytitelný, živý a široký zájem o kulturu. To, co člověka zasahuje nad rámec kulturní determinace, je sama skutečnost živé přítomnosti sebe sama, ve které se propojuje estetické s etickým. Patický moment se stává branou ke skutečnosti. Literární teoretik Josef Vojvodík hovoří o tom, že v momentu zasažení či zranění do existence člověka vpadá absolutno skutečnosti, že je tu něco, co není předmětem, co je nepojmenovatelné a co se může objevit jen skrze poezii. Veškerá tvůrčí činnost, zejména umělecká, stojí a padá s momentem zasažení. Umělecká pravdivost neexistuje bez vztahu ke skutečnosti, je epifanií skutečnosti. Protikladem takovéto zasaženosti je dehumanizující automatismus, formalismus a mašinismus. To platí jak v umění, tak i v běžném životě, když dochází k rozporu mezi tvůrčím myšlením a praktickým jednáním. Zasažení a zranění staví člověka do sympatetické situace, stává se mostem k druhému navzdory vši rozdílnosti. Z hlediska exegeze biblických textů se Boha (coby absolutní jinakosti) a spolu s ním i člověka dotýkáme jedině ve stavu hlubokého otřesu. A přitom jak člověk, tak Bůh zůstávají nezobrazitelným a nepředemětnitelným jiným. Také v umění otázka po tom, co má zobrazované představovat, není úplně namístě. Otázka srozumitelnosti uměleckého díla je irelevantní. To, co je na výtvarném díle, ale často také v poezii relevantní, je

PFB, 2015, foto Jaromír Typlt

moment zasažení absolutní jinakostí, související s ochotou se tomuto zasažení vystavit.

Kromě každoroční přípravy na *Ars poetica* žiješ i jinak v těsném styku se soudobou literaturou, zejména poezií, pravidelně přispíváš do ankety Lidových novin o knihu roku, krásná literatura je zkrátka tvým propriem. Kterých současných českých literátů nebo knih si zvláště ceníš?

Jsem velmi pilným čtenářem Miloše Doležala. Otevřel mi okno do tolika světů! U jeho poslední sbírky jsem se chvílemi třásl jako zas a znova zasahovaný bleskem. Mám rád romány Jana Némce, za nimiž cítím obrovskou erudici s religionistickým a sociologickým backgroundem. Navzdory všem výhradám kritiků jsem ocenil román Kateřiny Tučkové *Bílá Voda*. Jako teolog můžu říci, že napsala zásadní knihu. Omlouvám se těm, kdo se v literatuře vyznají, ale velmi se mi líbil i první díl *Šikmého kostela* Karin Lednické, zvláště epizoda o solné pouti. Petr Hruška mě zase baví civilně věcnou metafyzikou. Jitka N. Srbová mne uchvátila sevřeností sbírky *Les*. Pavel Novotný je mistrem hovorových nedořečeností. Radek Fridrich mi podobně jako Pavel Novotný přináší formálně skvěle prostředkovaný humor se zvukomalbou, kterou se chci učit reprodukovat, stejně jako když slyším skvělý fláky a chci se je naučit na kytaru. Jsou ale i autoři, jako Karel Šebek nebo Hana Fousková, nad jejichž propastmi výpovědí se mi svírá srdce. Smekám! Snad nikoho nenaštvu, když se přiznám, že mám rád i knihy vypovídající o síle lásky. Například *Milostný dopis klínovým písmem* Tomáše Zmeškala. A to jsme jen u domácí literatury. Ze zahraniční zmíním – v kontextu dvou posledních poloh – alespoň sbírku Anny Kamienské *Z jiskry a prachu*.

Ze současné české poezie mě mimořádně oslovil Zdeňk Volf.

Poezie Zdeňka Volfa posvětila náš nový dům – jeho autorské čtení na půdě našeho totálně rozkopaného domu byla totiž první akce, kterou jsme v něm udělali. Líbí se mi jeho koncept krátké básně. Oceňuji i jeho deníky a také přímočarý způsob pojednávání o erotice.

Na čem teď pracuješ?

Chvilí jsem koketoval s myšlenkou napsat knihu z obrazů osobností žité transkulturality. Delší dobu mne také zajímá propojení mezi takzvanou spiritualitou zdola a psychologickou antropologií. Ve škole vidím, že to studenty hodně zajímá a že se to protíná s jejich starostmi. Letos by měl vyjít takový malý text jako e-kniha, ale rád bych se k tomu vrátil obsáhleji.

Před několika lety jsem začal pracovat na knize o Ingmaru Bergmanovi. Pročetl jsem veškerou dostupnou literaturu a překvapilo mne, že o něm nikdo nehovoří jako o jedné z ústředních postav hermeneutiky podezření. Čím více do Bergmanova filmového díla vstupuji, tím více mne překvapuje, jak intenzivně

je prostoupené určitými teologicko-antropologickými otázkami, kolem kterých neustále krouží a ke kterým se až nutkavě vrací, jako je milost, spravedlnost, ospravedlnění, víra at' už v Boha, nebo v člověka, dialogicita lásky. Zatím jsem k tomu vydal jen článek. Práci na monografii jsem pozastavil před dvěma lety kvůli stavbě domu, zdravotním problémům a potřebě věnovat se v práci jiným prioritám.

Na závěr, a tak trochu „mimo soutěž“, ještě jednu otázku – jak dnes nezešilet?

Nejsem guru Jára. Pro mne je stabilizátorem zdravého rozumu především pohled mých dětí na věci každodenního života a pak přesvědčení, že svět je navzdory všemu fundamentálně dobrý (omlouvám se za tu banalitu!). Svět je dobrá báseň. Právě proto mne zajímá umělecká tvorba jakou součástí creatio continua a jako prostor úžasu.

Připravil Miloš Zapletal.

Petr František Burda (1972), teolog, antropolog, sociální pracovník, organizátor kulturního dění. Studoval na Pedagogické fakultě v Hradci Králové (1990–1993), v Teologickém konviktu v Litoměřicích (1998–1999) a na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy (1999–2008), kde studia zakončil doktorátem v oboru Dogmatická a fundamentální teologie. Od roku 2009 působí na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové, patří mezi zakladatele oboru Transkulturní komunikace. Kromě mnoha studií publikovaných v časopisech a sbornících je autorem knih *Člověk a jeho cesta ke svobodě na pozadí humanistických koncepcí dvacátého století* (2011), *Obraz člověka ve filosofickém světě Karola Wojtyly* (2011), *Naděje proti vší naději: naděje v díle francouzského básníka Charlese Péguyho* (2012), *O násilí v kultuře: girardovské reflexe* (2013), *Kultura: doličný předmět perzekučního mechanismu* (2013), *Kulturní proměny údolí Erlitztalu* (s Pavlínou Rezkovou, 2013), *Teoretická východiska praxe pomáhajících profesí* (2014), *Kultura služby: analýza a aplikace antropologických východisek* (2014), *Transkulturní cesty ke tkáním kulturního předuva* (2014), *On Transcultural Communication: A Challenge to the Global Thinking* (2015), *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva* (2016). Redakčně připravil vydání knihy Charlese Péguyho *Éva* (2003). Od roku 2004 organizuje každoroční sympozia a výtvarně-poetické dílny Ars poetica.